

EMİR SULTAN
VE
ERGUVAN
Toplumsal Bir Çağrı

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Emir Sultan ve Erguvan

Yayın Koordinatörü:

Tahsin BULUT

Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündem 21 Genel Sekreteri

Editör:

Enes B. KESKİN

1. Basım

Nisan 2007

Yayın Hazırlık:

Uludağ Yayınları (223 72 10)

Baskı:

Burfaş Ofset Tesisleri

Tel : 0 224 270 28 80

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Atatürk Cad. Uçak Sok. No: 2 Heykel

Tel: 0 224 223 44 61 Faks: 0 224 220 95 99

www.bursa-bld.gov.tr

www.bursayg21.org

Emir Sultan Hazretleri ve Geleneksel Erguvan Bayramı

Hüseyin ALGÜL*

Asıl adı Şemseddin Muhammed olan Emir Sultan, yaklaşık 1368'lerde Buhara'da dünyaya geldi. Kaynaklara göre Hz. Hüseyin neslinden geldiği için kendisine "*es-Seyyid el-Hüseyinî*" denilmiştir. Babası, Buhara'da ikamet eden ünlü mutasavvıflardan "*Emir Ali*" dir. Seyyid olduğu için "*Emir*", çömlekçilikle geçimini sağladığı için "*Külâl*" unvanını alan bu zat, daha çok, "*Seyyid Emir Külâl*" diye bilinir.

Emir Sultan'ın, ilk eğitimini, "elinin emeğiyle geçinen, Hakk'a ve halka hizmeti en büyük gaye bilen babasından aldığı" söylenebilir. İhtimal ki o, tahsilini Buhara'nın ünlü ilim, fikir ve tasavvuf büyüklerinin ders halkalarından geçerek sürdürmüş olmalıdır. Tabii ki, babası ve baba dostlarının daha ziyade tasavvufi eğilimleri dikkate alınırsa Emir Sultan'ın da tasavvufi terbiyeyi küçük yaştan itibaren edinmeye başladığı ve gençlik yıllarına ulaştığında bu istikamette hayli yol aldığı söylenebilir.

Bu alanda yapılan incelemelere bakılırsa babası vefat ettiğinde Emir Sultan tahminen 18 yaşına ulaşmıştı. Bunu takiben bir süre baba mesleği olan çömlekçiliğe devam ettiği ve bu süre içinde baba dostlarıyla, Buhara'nın ilim ve fikir muhitiyle münasebetlerini sürdürdüğü sanılmaktadır. Bir zaman sonra baba dostlarıyla helâlleşip vedalaşarak hac görevini yerine getirmek gayesiyle Seyyid Nimetullah ve Baba Zakir gibi mutasavvıfların da bulunduğu bir kafiyeyle Hicaz'a gitti. Hac farızasını yerine getirdikten sonra birkaç yıl Medine'de kalan Emir Sultan, bazı gönüldaşlarıyla birlikte manevî bir işaretle Anadolu'ya yöneldi. Seyahat esnasında Bağdat gibi o dönemin önemli şehir merkezlerine uğradıkça oralarındaki ilim, fikir ve tasavvuf büyükleriyle görüşüp sohbet etti. Esasen bu, eski bir ilim ve tasavvuf geleneğiydi. Nihayet, Karaman, Niğde, Hamid İli, Kütahya üzerinden İnegöl'e oradan da Bursa'ya ulaştı. Menkıbevî anlatıma göre yol boyunca kafiye bir kandil refakat etmişti. Vefeyatnâme ve Menâkıbnâme'lere göre

* Prof. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

başlangıçta Gökdere Vadisi'ndeki bir mağaraya yerleşen Emir Sultan'ın, bu seyahate kendisiyle birlikte katılanlara, "ey kardeşler! Bizim ömrümüz kاندili bu şehirde sönecek, makamımız bu şehir olacak." dediği naklolunur.¹

Emir Sultan'ın Bursa'ya intikalinin 1394'lere tesadüf ettiği kuvvetle muhtemeldir. Bu esnada Bursa, Osmanlı Devleti'nin merkeziydi ve idarede Yıldırım Bayezid bulunuyordu. Emir Sultan her ne kadar ilk yerleştiği yerde bir süre uzlette kalmışsa da üstün kişiliği ve genç yaşına rağmen sahip olduğu erdemler kısa zamanda şehirde tanınmasına yol açtı. Artık o, henüz 22-25 yaşlarında bir genç olduğu halde şehirde önemli bir düşünce, ilim ve tasavvuf adamı olarak etkisini göstermişti. Yıldırım'ın kızı Hundi Hatun'la evlenmesi de bu döneme rastlar. Seferde olduğu için Yıldırım'ın katılamadığı bu düğünde nikâhı devrin Şeyhülislâmı Molla Fenarî akdetmişti.

Emir Sultan, saraya damat olduktan sonra şehrin manevî îmarı için yoğun çalışmalar yapmış, tedris ve sohbet halkası oluşturarak hem halkın bilgilenmesine hem de ilmi-akademik bir çevrenin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu doğrultuda Molla Fenarî (ö.1431), Hacı Bayram Veli (ö.1430), Somuncu Baba (Hamidüddin Aksarayî) (ö.1412) Hazretleri ve bunların dışında Bursa'da ikamet eden veya zaman zaman misafir olarak gelip giden mutasavvıf ve bilginlerle ilim meclisi oluşturmuş, görüş alışverişinde bulunmuştur.

Onun bu çabasının doğal olarak, şehrin ilim ve fikir seviyesinin yükselmesinde ve sosyo-kültürel hayatın olumlu yönde gelişmesinde etkili olduğu bir gerçektir.

Emir Sultan Hazretleri, tarihimizde her kesim tarafından çok sevilen mutasavvıflardan biridir. Her kesimden ve her meslekten insanlar ona yakın ilgi göstermişlerdir. Ayrıca o, devlet üst yönetiminde bulunan zatların ilgi ve saygısına erişmiş, Osmanlı sultanlarına kılıç kuşatmıştır. Mustafa Çelebi'nin isyanında II. Murad'ın yanında yer almış, aynı padişahın 1422'de gerçekleştirdiği İstanbul kuşatmasına yaklaşık 500 dervişiyile katılmıştır. Sağlığında kendisiyle yakın münasebet kuran devlet adamları, vefatından sonra da ziyaret yoluyla ona ilgiyi sürdürmüşlerdir. Bu cümleden olarak II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in onun türbesini ziyareti meşhurdur.

Kullukta samimi, irşad ve aydınlatma çalışmalarında hasbî, ilim-irfan yolunda gayretli ve halka hizmette gönüllü oluşuyla üstün bir kişiliğe sahip olan Emir Sultan Hazretleri 1429'da Allah'ın rahmetine kavuştu. Cenaze namazını o sıralarda Bursa'da olan Hacı Bayram Veli Hazretleri kıldırdı ve şu andaki türbesinin olduğu yerde toprağa verildi.

Bu makalenin özünü oluşturan "Erguvan Şenliği" onun, her kesim ve meslekten insanlar tarafından çok sevilmişliğinin ve Türk insanı üzerindeki derin tesirinin adeta topluma yansması gibidir.

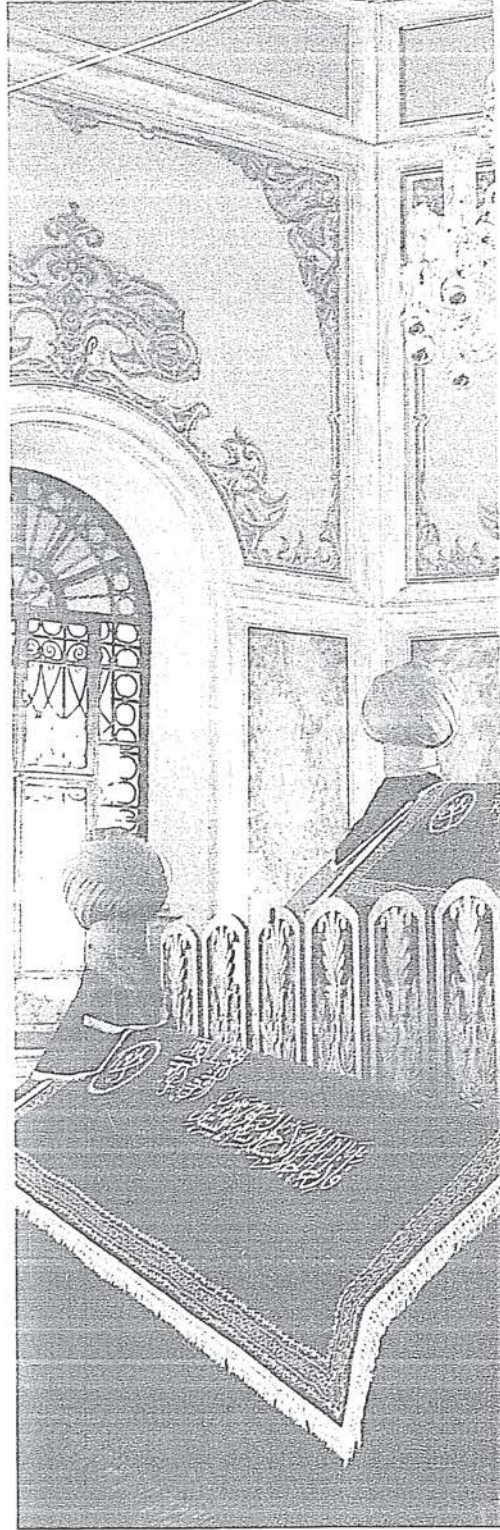
¹ Baldırzâde, yp. 7 b; Mecdi Efendi, *Terceme-i Şekâik-i Nûmâniyye*, s. 76; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Derseadet, 1314, I, 47-50.

Kaynaklarda “*Erguvan Cemiyeti, Erguvan Fashı, Erguvan Bayramı*” gibi isimlerle geçen Erguvan Şenliği, bahar mevsiminin bütün yeşilliğiyle ortaya çıktığı, erguvanların olanca güzelliğiyle açtığı günlerde Emir Sultan halife, derviş ve sevenlerinin Osmanlı Türkiye’sinin çeşitli bölgelerinden gelerek Bursa’da Emir Sultan Dergâhı’nda, iyi dilek ve temennilerle toplanmalarıdır. Taşradan gelen bu insanlar Emir Sultan Hazretlerini ziyaret ediyorlar, dergâhta topluca zikir icra ediyorlar, sohbet dinliyorlar, şehir çevresine tertiplenen gezilere katılıyorlar, vesileyle öteki dergâhların davetine (mesela: Üftâde Âsitânesiyle, İncirli ve Üçkozlar Mevlevîhânesi) icabetle oralarda sohbet dinliyorlar, icra edilen zikir u tevhîde iştirak ediyorlardı.

Zamanla halkın kitleler hâlinde katılımıyla bunun bahar coşkusu içinde bir gönül şenliğine dönüştüğü söylenebilir.

Bir hafta kadar süren bu faslın, adını, o dönemde şehrin tepelerini, bağ ve bahçelerini bir gerdanlık gibi kuşatan ve rengârenk çiçekleriyle göz ve gönülleri adeta büyüleyen erguvanlardan aldığı bilinmektedir. Yani erguvan, bu şenliğe bir çeşit takvim oluşturmuş, ad vermiştir.

Emir Sultan’ın hayat hikâyesinin de yer aldığı Şehir tarihleriyle *Vefeyatnâme*, *Menâkıbnâme* ve *Seyahatnâme*’lerde, sağlığında başlayıp 19. yüzyıl sonlarına kadar devam eden Erguvan Fashı’ndan ayrıntılı olarak bahsedilir. Baldırzâde Muhammed b. Mustafâ’nın *Vefeyatnâme*’si, Bursalı İsmail Belig’in *Güldeste-i Riyaz-ı İrfân*’ı, Gazzizâde Şeyh Abdüllatif’in *Hülâsatü’l-Vefeyât*’ı, Evliyâ Çelebi’nin *Seyahatnâme*’si, Senâî Efendi’nin *Menâkıb-ı Emir Sultan*’ı, Ekrem Reşid Rey’in *Ebedi Bursa*’sı, Mehmed Şemseddin Efendi’nin *Yadigâr-ı Şemsî*’si, ve Ahmed Hamdi Tanpınar’ın *Beş Şehir*’i bunlardan bazılarıdır. Meselâ Evliyâ Çelebi bu hususta, “*senede bir*

defa Emir Sultan Hazretlerinin Erguvan Cemiyeti Faslı olup her taraftan deniz gibi insanlar toplanır ki, bu kalabalık cemiyeti anlatmakta kalem âcizdir. Böyle bir cemiyet ancak Emir Sultan sevgisiyle olur...”² sözüyle tarihe tanıklık etmektedir. Emir Sultan’la ilgili Menkıbe kitabıyla tanınan Senâî, Erguvan Faslı izlenimlerini şöyle nakleder: “... Bursa’da her yıl çevreden fakir, zengin her meslekten çok sayıda hak âşıkları ve samimi dostlar Emir Sultan Hazretlerini baharın başlarında ziyarete gelirler. Gelenlerin her birinin sevgi duygusu derinleşir, nefs-i emmârenin (kişiyi sürekli kötülüğe yönlendiren nefsin) şerrinden kurtulur ve sanki Kâbe-i Muazzama’yı ziyaret sırasında hissettikleri huzuru andıran derin bir manevî haz alırlar...”³

Bursa Tekkeleri’nin yakın dönem mühim kaynakları arasında yer alan “Yadigâr-ı Şemsî” adlı eserinde Mehmed Şemseddin Efendi (ö. 1936) bu geleneğin tarihî çizgide aldığı yolu da dikkate alan tasvirinde şöyle der:

“Emir Sultan’ın kendi zamanından beri âdet olduğu veçhile yakın zamana kadar civar köylerden ve özellikle Orhaneli, Simav, Tavşanlı gibi yerleşim merkezlerinden çoğu Emir Sultan halife ve dervişleri olmak üzere sâfîler kalabalık kitleler hâlinde senede bir kere ziyarete gelirler ve camide sabahlara kadar zikir u tevhid iderek manevî feyz nâil olurlardı. Sonraları bu sâfîler bazı tekkeler tarafından davet edilmeye başlandı. Bunlar, davetli olduğu tekkelerde saygı ile karşılanırlardı. Bu cümleden olarak Hz. Üftâde Âsitânesiyle İncirli ve Üçkozlar Mevlevihânesi’nde de birer gece zikir u mukâbele ederler ve hükûmet tarafından da meşayih birer binîş giydirilirdi... Bunlar gerçekten gönülleri saf âşık zatlar olduğundan Bursa’ya böyle gelip dua etmeleri bereket vesilesi sayılmış ve gelmedikleri sene feyz ü bereket olmaz, diye bir anlayış yerleşmişti. Şimdi ise Eşrefzâde dergâhından meşayih ve dervişler zikir u tevhid iderek Hz. Emir’e giderler ve türbede Mülk Sûresi okunduktan sonra Eşrefîye usûlîi üzere zikir u tevhid yapılır ve ziyaret ifâ olunur...”⁴

Bu hususta günümüze en yakın dönemde yazılmış bir kaynaktan - Tanpınar’ın *Beş Şehir* adlı eserinden bir nakil yaparak bu kısmı tamamlayabiliriz. Tanpınar, kendine has edebî üslubuyla şöyle der:

“Eski Emir Sultan türbesi ve camii Bursa’nın hayatını zaman zaman etrafında toplayan merkezlerden biriydi. Evliya Çelebi bu türbenin ihtişamını anlata anlata bitiremez. Türbe kapısı baştan aşağı gümüş pullar, gümüş halkalar, gümüş kulplarla süslü imiş; gümüş eşikler, ibrişim halılar varmış. Tavanında mücevher, murassa eşya asılı imiş ve yüzlerce altın, gümüş çerâğ ve kandiliyle bu evliya binbir gece zenginliği içinde yatarmış. Her sene bahar mevsiminde bu türbede büyük bir halk kitlesi toplanır, Erguvan Bayramı yaparlarmış. Bu erguvan sohbeti beni çok düşündürdü. Acaba eski dinlerden bu gün Bursa Müzesi’nde küçük mezar heykellerini, yüzlerce kırık âbidesini gördüğümüz akidelerden kalma bir şey mi? Yoksa sadece yeni fethedilmiş bir toprağı takdis için fatih cedlerin icat ettikleri bir bayram mı? Ben Emir Sultan’ın

² Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Derseâdet 1314, I, 47-50.

³ Senâî, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, s. 31.

⁴ Bkz. Mehmed Şemseddin, *Yadigâr-ı Şemsî*, s. 8 vd.; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları -Yadigâr-ı Şemsî*, I-II, (haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), s. 40.

*bu rolünü çok seviyorum. Çünkü bizim iklimde gülden sonra bayramı yapılacak bir çiçek varsa o da erguvandır; o, şehirlerimizin ıfkunda her bahar diyonizos rüyası gibi sarhoş ve renkli doğar. Dünyanın tekrar değiştiğini, tabiatın ağır uykusundan uyan-
dığını haber vermek ister gibi, zengin, cümbüşlü israfıyla her tarafı donatır, bahar şarkısını söyler... Emir Sultan türbesinin etrafında yatan ölüleri her bahar kendili-
ğinden açılan bu hayat ve arzu sofrası cömertçe kandırır..."*⁵

Türk kültür tarihine Erguvan Cemiyeti, Erguvan Faslı, Erguvan Bayramı gibi isimlerle geçen bu şenlik, her sene bahar mevsiminde bir hafta sürüyordu. Bu cemiyet, Emir Sultan Hazretlerinin sağlığında 15. yüzyılda başlamış ve 19. yüzyıl sonuna kadar dört yüz yıldan fazla bir zaman devam etmiştir. Başlangıçta Emir Sultan halife ve dervişlerinin baharda erguvanların açtığı günlerde bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bu etkinlik, ilerleyen zamanda halkın da katılımıyla adeta bir bayram veya şenliğe dönüşmüştür. Belki de ünlü edip Tanpınar'ın, Emir Sultan'ı "15. asır Türkiye'sinin halk muhayyilesine en fazla mal olmuş şehresi" olarak göstermesinin ve Evliyâ Çelebi'nin de Erguvan Cemiyeti'ne iştirak edenlerin çokluğunu belirtmek için "deniz gibi" benzetmesini yapmasının sebebi bu olsa gerektir. Nitekim bu cemiyete katılanların çokluğu tarihte Bursalılarca da feyz ü bereket sebebi sayılmış, bunun aksi yani herhangi bir sebeple katılımın azlığı ise bereketsizlik olarak algılanmıştır.

Bunu da anlamak zor değildir. Çünkü yüzyıllar öncesinde baharda her sene çok sayıda insanın Bursa'ya gelişi şehrin sadece manevî hayatında değil, ekonomik hayatında da hissedilir bir canlanma meydana getiriyordu. Katılanların azlığı ise tabii ki ilâve alışverişlerin de azlığı sebebiyle beklenen canlanmayı hissettirmiyordu.

Görüldüğü gibi bu şenliğin ekonomik hayata bakan bir kapısı da vardı. Ama eski zaman şartlarında uzaklardan gelen ziyaretçilerin manevî bir gaye uğruna bir zahmete katlanarak birbiriyle kucaklaşmaları en önce hatırlanması gereken bir husustur.

Bir hafta süren bu fasıl süresince gerek Emir Sultan dergâhında, gerekse öteki bazı dergâhlarda kalabalık katılımlarla dinî, sosyal, kültürel alanlarda sohbetler yapılyordu. Böylece Emir Sultan'ın temsil ettiği tasavvuf ekolü olan Kübreviye ile Mevleviye ve Eşrefiye gibi farklı tasavvuf ekolleri arasında görüş alış-verişi ve o dönemlerin sivil kuruluşları sayılan tekke ve dergâhlar arasında iyi ilişkilerle toplum yararına bir çeşit beraberlik ortaya konuluyordu.

Esasen Emir Sultan'ın tasavvufî kişiliği buna çok müsait olduğu için sağlığında kendisi bu kabil fikir alış-verişine açık olduğu gibi takipçileri de yüzyıllar boyunca aynı anlayışı sürdürmüşlerdir.

Erguvan Faslı'ndan çıkarabileceğimiz başka bir husus da Türk tarihinin etkili şahsiyetlerinden Emir Sultan'ın önemli bir faaliyetine takvim

⁵ Ahmed Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, s. 126-128.

teşkil eden erguvanın eski Bursa'nın içinde ve çevresinde öteki bitki örtüsüyle birlikte coşkulu bir yeşil dokuyu oluşturmasıdır.

Bugün Bursa'da ve öteki bazı tarihî kentlerimizde özellikle iskâna açık alanlarda ve yakın çevresinde, kaynaklarda tasvir edilen canlı bitki örtüsünden eser kalmaması ve bu olumsuz gidişin önlenememiş olması üzüntü verici bir durumdur!

Sonuç olarak, eski devirler itibariyle Erguvan Faslı, Bursa hayatında her meslekten ve yaştan çok sayıda insanın merkezî bir şehir ortamında bir araya gelmelerini, tanışmalarını, kaynaşmalarını, yardımlaşmalarını, görüş alışverişinde bulunmalarını ve ortak duyguları paylaşmalarını simgelemektedir. Söz konusu kültürel faaliyet her yönüyle tarihimize mal olmuş, medeniyet ve kültür dünyamızdaki yerini almıştır. Bu tarihî olaydan gereken dersleri çıkarmak ve millî tarih şuuruna uygun bir şekilde değerlendirmek de ilim adamlarına düşmektedir.

Bu vesile ile Emir Sultan Hazretlerini ve tarih boyunca onun başlattığı hizmetleri sürdürenleri rahmet ve minnetle anıyoruz. Unutulmamalıdır ki, dinî ve millî kültürümüze hizmet veren büyüklerimizi rahmetle anmak bir vefa borcudur. Dolayısıyla onun düşünce yapısının ürünü olan hizmetleriyle takipçilerinin gerçekleştirdiği güzel hizmetlerin konuşulup tartışılacağı bilimsel toplantılar yapmak ve bu alandaki araştırmaları yayınlamak da vefa borcumuzu ödeme şekillerinden biridir.

Diğer yandan en başta tarihî gelenekte bu etkinliğe adını veren erguvanlarla bölge iklimine elverişli diğer bitki örtüsü (ağaçlandırma ve çiçeklendirme) ile tarihteki Yeşil Bursa'yı canlandırmak da aynı vefakârlık kapsamına girer. Unutmamak gerekir ki ağaçlar ve çiçekler de kendi lisanlarıyla Allah'ı zikrederler, bundan da ölümler faydalanır. Bu yüzdendir ki atalarımız mezarlıklara yaz kış yeşil kalan selviler dikmişlerdir. Ayrıca ağaçlar ve çiçekler, dünyamızı güzelleştirir, iklimi olumlu yönde etkiler ve insanlarda estetik duygusunu geliştirirler.

Nereden bakarsak bakalım eski devirlerde tarih kaynaklarına "Erguvan Cemiyeti, Erguvan Faslı, Erguvan Şenliği, Erguvan Bayramı" gibi unvanlarla geçmiş olan bu etkinlik, her bakımdan güzeldir. Çünkü bu nevi etkinlikler o şehre güzellik katar, şehirde yaşayan insanlarda kentlilik bilincini ve mensubiyet duygusunu geliştirir, birlik-beraberliği, yardımlaşmayı artırır, bilgi-görgü artışını sağlar.

Yeter ki, bu çeşit etkinliklerin içi, -çağımızın şartları ve gelişmeleri dikkate alınmakla beraber- tarihî geleneğe saygı duyularak doldurulsun! Özden sapma olmasın!

